

ACC. N:R M. 12829:1-11.

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Peter Wilhelm Bergman,*
Härad: *Västbo* Berättare: " " *Stenwäsbud*
Socken: *Forsboda* Berättarens yrke: *f. d. snickare*
Uppteckningsår: *1953* Född år *1876* i *Forsboda*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

16 arkivader och markeradsresor. s. 1-11.

N. M. 45.

Skriv endast på denna sida

ACC. N:R M. 12829: /.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

N. M. 45

/

De marknader, som folket i min hemtrakt brukade besöka, voro i första hand Värnamo med två marknader om året. De kallades sommarknad och höstmarknad. Den förra brukade hållas i början av juni månad och den senare i mitten av september månad. Vidare hölls tre stortorgdagar årligen. De kallades Påskalördag, Slåttalördag (sista lördagen i juli) samt Friveckolördag (sista lördagen i oktober). Detta var i Värnamo. I Ås i Västbo hölls två marknader om året, en i april och en i oktober. De kallades efter årstiden för vår- och höstmarknaden. De voro av betydligt mindre omfattning än Värnamo-marknaderna. Även Ljungby marknad brukade besökas av en del här från trakten, företrädesvis av dem, som handlade med stutar.

Andra marknader, som brukade besökas, voro Gislaved, Unnaryd, Tjursboda och Vrigstad, alla med marknad två gånger om året. Sigridsmässan i Växjö en gång om året (den 15 februari), som varade flera dagar, blev på grund av den långa vägen ej besökt av så många här från trakten. Värnamo marknad fick man emellertid inte försaka, Om man inte hade några nödvändiga ärenden, så gick man dit

ACC. N:R M. 12829:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

ändå. Några särskilda förberedelser för marknadsresan kan man inte säga, att det var utom för dem, som skulle dit med kreatur. Det fick ju vara bestämt i förväg, vilka djur, som skulle säljas, och vem som skulle leda eller köra dem till marknaden. De som hade häst fick beräkna och bestämma, hur många som kunde få åka och vilka som skulle stanna hemma. Barnen fingo ju följa med. Om någon inte fick gå med, så fick de löfte om att nästa marknad var det deras tur och så löfte om marknadsgåva.

Angående marknadsfolkets kläder kan jag säga, att i allmänhet var folk väl klädda, även om de inte hade tagit på sig det bästa de hade. Att det beställdes nya kläder särskilt för marknaderna kanske har förekommit, men annars reste de i de kläder, som de hade.

Matfrågan ordnades så, att de som åkte hade matskrin med bröd och smör och diverse sovel, fläsk och pannkaka. På marknadsplatsen brukade alltid finnas smörgåsar att köpa samt kaffe.

På frågan om tjänstefolket hade ledigt marknadsdagen kan svaras ja, om de skaffade en annan i sitt ställe eller om det var särskilt avtalat i anställningsvillkoren. Annars inte utom friveckolördag,

ACC. N:R M. 12829:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Då voro alla fria. För drängar och andra manliga tjänare fanns ju möjligheten till att besöka marknader genom att köra kreatur till och från marknaden. Om en sådan marknadsresa ur egen erfarenhet vill jag nu berätta.

Det var år 1896 till höstmarknaden i Värnamo. Min husbonde hade beslutat att ett par oxar samt några kor och en del ungdjur skulle föras till marknaden. Bland de ungdjur, som skulle med, var en stut, som bland några andra kalvar var ute på bete på ett ödetorp en halvmil från gården. På eftermiddagen dagen före sade husbonden till mig att göra oxvagnen i ordning, så att vi skulle kunna ge oss iväg vid två-tiden på natten. "Men du får gå och hämta den stuten, som är på torpet." Jag gick, men när jag kom dit, visade det sig omöjligt att fånga den. Han hade blivit alldeles vild.

Det lyckades dock till sist att få in honom i den gamla ladugården, som fanns på torpet, och stänga dörren. Sedan var det livsfarligt att närma sig. Det lyckades till sist för mig att lägga repet på honom. Sedan började det strängaste arbete, jag varit med om både förr och senare. Men det måste gå. Jag vågade inte

ACC. N:R M. 12829:4

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

släppa och att få någon hjälp var otänkbart. Jag kom hem framåt kvällen ganska utsliten och trött. Det var ännu ett par timmar, tills vi skulle köra, men det var inte värt att lägga sig. Patron hade budat tre av torparna att följa med och leda kreatur. De kommo nu och hade sina hustrur med. Så blev det att ordna med vilka djur var och en skulle leda. Jag bytte mig till oxarna med vagnen med den stora potatislåren på. I den låg några säckar fullstoppade med hö och på dem fingo fruntimren sitta. Den vilda stuben fick en av torparna leda. Det visade sig, att den blivit bättre under natten, troligen beroende på att den kommit i sällskap med andra djur.

Så satte vi igång mot Värnamo, dit vi kommo i dagningen. Där var redan mycket folk och på torget voro alla möjliga knallar i färd med att packa upp och sätta upp sina stånd. Vi fortsatte genom köpingen upp till Pilagården. Där fanns ett område, som var upplåtet på en stubbåker och som kallades för "trädan". Där voro redan många kreatur och flera kommo. Affärerna gingo undan. Alla djur, vi hade, blevo sålda utom oxarna. Dem fick jag köra hem

4) senare på eftermiddagen. Sedan man gått några runder på torget

ACC. N:R M. 12829:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5

och tittat på, så var det tid att tänka på hemresan. När alla som skulle åka med oxvagnen voro samlade och hade krupit upp i potatislåren, bar det av sakta men säkert.

En annan marknadsresa företogs till Ljungby. Det var till höstmarknaden år 1893. Det var en bonde, som ägde kreatursbesättningen på en mindre herrgård i Torskinge på den tiden. Han hade beslutat att sälja en del av den, ett par oxar, ett par stutar och en kviga. Jag och en torpare, som hette Anders Johan, blevo beordrade att köra dem till Ljungby. Det var fyra mil. Vi måste därför köra dagen före. Vid middagstiden gavo vi oss iväg, Anders Johan med oxarna och jag med de tre ungdjuren. Ägaren själv åkte hästskjuts och hade ett par hösäckar med. Han körde en annan väg och var före oss i Ljungby och hade skaffat plats, där vi fingo ställa in djuren. Vi fingo ligga på golvet i en liten foderkammare. När vi installerat oss i vårt logi och ätit litet av vår medhavda mat, som Anders Johan hade på ryggen i en gammal skinnväska, lade vi oss ner med litet hö under huvudet och somnade snart, men den hårda bädden gjorde väl att man sov oroligt

ACC. N:R M. 12829:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

men det gick snart, tills det började ljusna till en ny dag. Då var det att stiga upp och samla ihop det lilla hö, som fanns kvar, och stoppa i en säck och ta ut oxar och stutar och köra ner till marknadsplatsen, som låg strax utanför och norr om köpingens dåvarande bebyggelse. Där voro redan många djur och flera kommo, men affärererna tycktes gå trögt. Folk kom och tittade och frågade efter priserna och gingo igen. När vi stått där till vid tvåtiden på eftermiddagen, sade ägaren, ja, här lönar det sig inte att stå längre. Nu får ni köra hem. Så började det enformiga trampet igen, men vi hunno bara litet utanför köpingen, då vi mötte två flickor, som buro en korg mellan sig. De stannade och vinkade stopp åt Anders Johan, men han tycktes inte se dem utan fortsatte, men jag stannade och det ångrade jag inte. Det var min äldsta syster och hennes kamrat, som fått marknadsfritt, och i korgen hade de mat, som deras matmor skickat med till sina två drängar, som voro på marknaden. De satte sig på vägkanten och öppnade korgen och där fanns en hel del smörgåsar och andra godsaker. "Ät nu" sade flickorna. "Anders Johan kunde gott ha stannat och fått en smörgås han också." Nu

ACC. N:R M. 12829: 7

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Nu var han långt borta, och jag fick bråttom att tacka och köra
fäst honom. Snart voro vi vid Össlövs bäck, där det var bestämt
att vi skulle vattna djuren och vila litet och se efter, om Anders
Johans väska innehöll något. När han skulle vända oxarna från
bäcken, råkade han komma för nära den ene oxens bakdel och då in-
träffade något otrevligt, som föll ner i hans öppna skinnväska.
Han fick nu en stunds arbete med att sortera innehållet i väskan.
Han hitta dock en del, som ansågs dugligt och bjöd även mig, men
jag tackade nej och talade om för honom, vad han gått miste om,
när han inte stannade, när flickorna vinkade. Nu var det för sent.
Vi fortsatte vårensamma färd tysta, men när vi voro i närheten
av Berga, upphanns vi av en en man, som också kom från marknaden.
Det var en lustig en på sitt vis. Han pratade i ett kör om allting,
osammanhängande och obegripligt, och när han tröttnade att prata
så sjöng han. Det skulle väl vara en visa, men jag har aldrig hört
den varken förr eller senare. När han lämnat oss vid en liten av-
tagsväg i närheten av Ingelstad by, kunde vi höra på långt håll,
hur han sjöng sin visa. Man kunde ha trott, att han var drucken,

ACC. N:R M. 12829:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

men det var han inte. När vår glade sångare lämnat oss, fingo vi traska på ensamma i mörker de två mil, vi hade kvar, tills vi nådde hemmet vid midnatt, trötta och belåtna efter en onyttig marknadsresa.

Bland andra marknader, som jag i min tidiga ungdom fick besöka, var Ås marknad, mindre i omfattning vad beträffade folk och kreatur, men knallar av olika slag och karamellgummor funnos här som på större marknader. Marknadsplatsen var belägen strax söder om Ås förutvarande kyrkby på en backsluttning mot öster och söder. Den var utan annan bebyggelse än en del marknadsbodas, som stodo där oanvända utom de två dagar om året, då det hölls marknad. Vem som underhöll bodarna, är mig inte bekant, men troligen var det markägaren. Marknadsplatsen låg på Ås Norregårds ägor, som kallades Ås Säteri förr i tiden. Här har varit marknadsplats sedan urminnes tid, och hur många affärer, som avslutats här, kan man inte räkna. Handeln med hästar, kor och andra djur förekom ^{både} mot kontant betalning och byte och byte skedde både jämnt och med mellangift. När en affär var avslutad genom handslag, var det sed att det skulle drickas köpeskål

ACC. N:R M. 12829:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och då var det alltid den som fått pengar, som skulle bestå. Hade de bytt jämnt, fingo de dela kostnaderna. Det låg en liten ryggåsstuga utmed vägen nedanför marknadsplatsen, där en gumma, som kallades Olsabritta, bodde. Hon hade kaffeservering och nog gick det alltid att få litet starkt att hålla i. Dit gingo de, när en affär var gjord. Det var en jämn ström av folk till och från Olsabrittas stuga hela dagen och kanske även på natten.

Vi återgår nu till Värnamo med dess sedan urminnes tider bekanta marknad. En gammal man talade om, att i hans ungdom var det vanligt, att det kom djuruppköpare från Stockholm och köpte oxar och lejde pojkar från trakten att köra dem landsvägen till Stockholm. Han talade om, att han själv ett par gånger varit med om oxdrift från Värnamo till Stockholm, en väglängd på 41 mil. Han sade, att vägen var uppmätt till jämnt 40 mil från Hörle stenhus till Stockholms slott, och så var det en mil från Värnamo till Hörle. Det gick åt envecka att gå till Stockholm. Det blir ju ungefär sju mil om dagen, och så lika långt att gå hem. Detta var före järnvägens tillkomst. Det har varit vanligt med uppköpare även i senare tid, men

ACC. N:R M. 12829:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

järnvägen har tagit hand om oxdriften.

Handeln i bodar och stånd på torget brukade varamycket livlig, men inte bara hos de som hade stånd utan även bland dem som hade sina lager i fickorna, t.ex. rakknivar, en del mindre böcker och klockor. Dessa bjödo de ut till höga priser. Det var ju mest judar. Hade man förstånd att pruta, så kunde man köpa billigt, men folk blev lurade ändå. En annan sorts affärsmän voro de som brukade byta klockor. Det fanns på 1880- och 90-talen mycket av de gamla s.k. spindelklockorna med tillverkningsort Paris, London samt Vallarius i Norrköping. Alla dessa började bli omoderna och i konkurrens med de nya och nättare cylinder- och ankaruren kunde ^{de} inte klara sig utan försvunno mer och mer. Jag hörde en gång ett par gubbar, som undrade, varför de gamla paris- och londonklockorna inte funnos i handeln, "Jo", sade den ene, "det ska jag säga dej, för paris han ä' döer och london gör inga klockor mer." Byteshandeln med klockor blev inte mindre för det. Det fanns på den tiden en urmakare, som sålde nya billiga cylinderur mot postförskott. Till honom kunde man skriva och beställa önskat antal och om några dagar kunde man lösa

10.

ACC. N:R M. 12829: //

dem på posten. Adressen var F.O. Karlsson, Herråkra.

Gårdfarihandlare och knallar besökte bygden allt ibland. Jag minns särskilt två, Sjölin och Boman. De körde med häst och hade sina bestämda platser, där de bestämde möte med de närboende. De handlade med garn och vävnader. De kommo nästan regelbundet fyra gånger om året och gjorde affärer helst mot kontant likvid, men de vågade också lämna kredit. En annan knalle var en lumpsamlare. Han hette egentligen Johannes men kallades vanligtvis Kongsholmen. Han bar sitt handelslager i en låda på ryggen. Han hade kaffe och socker och varjehanda kryddor samt blyertspennor och grifflar. Affärerna med kaffe och socker voro små, kanske 1/4 skålpund av varje. Han hade en liten våg med lösa vikter, som kunde fällas ihop, så den inte tog för stor plats i hans låda. Han hade aldrig lärt sig skriva, så han gjorde aldrig några anteckningar om sina fordringar eller skulder, men ett gott minne, som aldrig slog fel, det hade han.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

//